

Antonio Michelazzi »sculptor fluminensis«

Antonio Michelazzi predstavlja zanimljivu ličnost iz kruga furlanskih umjetnika, koji su se u toku 18. st. doselili u našu zemlju i djelovali na području Kranjske, Istre, Hrvatske i Rijeke.

Od riječkih historiografa Giuseppe Viezzoli prvi spominje Michelazzija kao autora propovjedaonice u crkvi sv. Vida.¹ U Hrvatskoj enciklopediji spominje Željko Jiroušek Antonija Michelazzija kao jednog od brojnih umjetnika Goričana koji su ostavili svoja djela u Hrvatskoj. On tu navodi da je njegovo djelo oltar sv. Jurja i bl. Augustina Kažotića iz 1746. danas u župnoj crkvi u Lupoglavi kraj Dugog Sela.² Vera Horvat, također, navodi da je Michelazzi radio za zagrebačku katedralu, te da se kreće između Rijeke, Zagreba i Graca.³

Ivan Krstitelj Tkalčić u opisu zagrebačke katedrale navodi da je troškom kanonika Đure Reesa i Đure Dumbovića postavljen 1743. mramorni oltar sv. Jurja u istoimenoj kapeli. Kanonici su sklopili 14. listopada 1741. ugovor s »klesarom Antunom Michelazzijem iz Gorice, vladavine Furlanske«, »kojim se obavezuje rečeni klesar da će do konca mjeseca travnja god. 1743. isklesati oltar sv. Jurja...«⁴ Schneider je prilikom svog popisivanja i fotografskog snimanja umjetničkih spomenika u Hrvatskoj evidentirao glavni oltar u župnoj crkvi u Lupoglavi za koji kaže da je prije bio u zagrebačkoj katedrali i da ga je izradio gorički majstor Antonio Michelazzi.⁵ Tkalčić je naveo arhivski podatak za svoju atribuciju u Actima kaptola.⁶

To je sve što se do danas moglo saznati o ovom riječkom kiparu.

Tokom obrade baroknih spomenika u Rijeci imali smo prilike da pregledamo dio isusovačkog arhiva i dio arhiva prvostolne crkve zagrebačke u Historijskom arhivu u Zagrebu, kao i građu isusovačkog arhiva i arhivske spise riječke općine u Historijskom arhivu u Rijeci. Na temelju pronađenih podataka u spomenutim fondovima pokušat ćemo nešto bolje osvijetliti ličnost i djelovanje Antonia Michelazzija.

O boravku Antonija Michelazzija u Rijeci nalazimo prve vijesti u matičnim knjigama.⁷ U knjizi vjenčanih od 1721. do 1733. stoji: »Antonius Michelazzi et Lucia Melchiori ambo in primis votis 8. settembre 1729.«. Znači da je Antonio oženio Luciju Melchiori godine 1729. Već 1731. srećemo u knjizi krštenih da su dobili kćerku, a iduće godine i sina Augustina. Taj će kasnije kao isusovac postati znameniti mineralog i botaničar u Beču, a također i dugogodišnji ravnatelj čuvene biblioteke Appony.⁸

¹ *Viezzoli Giuseppe*, La compagnia di Gesù a Fiume, Rivista Fiume, IX, 1931, pag 200.

² *Jiroušek Željko*, Barok, Hrvatska, Hrvatska enciklopedija II, str. 247.

³ *Horvat-Pintarić, Vera*, Francesco Robba, Zagreb 1961, str. 44.

⁴ *Tkalčić, Ivan Krstitelj*, Prvostolna crkva zagrebačka nekoć i sada, Zagreb 1885, str. 89.

⁵ *Schneider, Arthur*, Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1938, Ljetopis JAZU, str. 175.

⁶ *Tkalčić, I. Kr.*, op. cit., Acta Cap. Ant. Fasc. 101, ur. 53

⁷ Knjiga vjenčanih 1721–1733. i knjiga krštenih 1721–1733, Historijski arhiv Rijeka, Matične knjige br. 6

⁸ *Stoeger, I. N.*, Schrioptores Provinciae Austriae, Vindebonae 1855, i Pallas Nagy-Loxicon, Budapest, Vol. I, pag. 772.

Antonio Michelazzi uživao je u Rijeci velik ugled. O tome najbolje svjedoči krštenje sina mu Augustina. Obred je izvršio lično sâm arhiđakon, što je inače bila privilegija patricijske djece. Kumovi na krštenju bili su Anton Orlando, patricij i ugledni riječki građanin, te baronica Donna Lucia Magdalena Marensi. Michelazzi je vjerojatno došao u Rijeku povodom obnove Zborne crkve (1717—1726) i dovršenja crkve sv. Vida. Ti su ga veliki radovi privukli da se tu nastani i osnuje obitelj. Žena mu je Lucija potjecala iz ugledne riječke obitelji Melchiori.

Imućne su se riječke obitelji pod utjecajem isusovaca utrkivale u donacijama i na taj je način Michelazzi došao kao «sculptor» u tješnji kontakt s njima. Ako je radio na uljepšavanju zborne crkve, logično je da je dolazio u vezu i s arhiđakonom Tudorovićem, koji ga je počastio krstivši mu sina. U to su vrijeme Orlandovi gradili o svom trošku u zornoj crkvi prezbiterij, pa je po njihovoj narudžbi Contieri izradio glavni oltar.⁹ Nije isključeno da je Contieri sa sobom doveo i Antonija u Rijeku. Skloni smo atribuirati oltar Srca Isusova u zornoj crkvi Antoniju Michelazziju s obzirom na kompoziciju i specifičnu polihromiju mramora, karakterističnu za njegove kasnije oltare. Prema zapisu na tom oltaru, koji je prije bio posvećen Gospi Karmelićanskoj,¹⁰ oltar je podigla Bratovština bijelih 1729. Natpis na oltaru glasi: SUB R.MO. D.NICOLA TUDOROVICH CAES.O ARHID.O ET N.D.D. PETRO TUDOROVICH ET XAV.O DE MARBURG GUE JOE PILLEPICH CONGREGATIO ALBORUM POSUIT 1729. I prema ovom zapisu možemo vidjeti da su arhiđakon i neki njegov rođak bili angažirani u podizanju tog oltara, te bi tako njegova naklonost Michelazziju, kao izvršiocu radova, bila prirodna i nimalo čudna. Barunica Marensi je također bila u Bratovštini bijelih.

Michelazzi je svoju radionicu u Rijeci imao već 1733. g. To je vidljivo iz ugovora koji je on sklopio sa isusovcima za izradu oltara sv. Josipa. Tu se vidi da je Michelazzi rodom iz Gradiške na Soči.¹¹

Odorik Bonbardi, rektor Kolegija, sklapa ugovor sa »Sig-r Antonio Michelazzi scultore di marmi da Gradisca, et ora abitante in Fiume.« Iz Gradiške na Soči došli su u to doba u Rijeku Bernardin i sin mu Zvane Martinuzzi, arhitekti na crkvi sv. Vida. To se vidi iz molbe Marije Martinuzzi za primanje u riječko građanstvo, gdje kaže: »qualmente il Marito della Riccorrente, nè il di lui Padre stato non sij giamai nato, ò oriondo da Fiume, ma bensi l'uno e l'altro venuto sia à Fiume in tempo ed occasione della Fabricha della chiesa di R:R:P:P: Gesuiti dal Friulo.«¹² U knjizi vjenčanih jasno stoji da je »Joannes Martinuzzi Gradiscianus.«¹³ Znači da su sva trojica gradišćanskih umjetnika učvrstili svoj boravak u Rijeci, jer su za to postojali uvjeti.

Pored sakralnih u tom se razdoblju grade i veći profani objekti, lazaret, kuće patricija, kolegij i gimnazija,

⁹ Horvat-Pintarić, Vera, nav. dj., pag. 44.

¹⁰ Torcoletti Luigi, Maria, Il Duomo vecchio di Fiume, Fiume 1932, pag. 11.

¹¹ Historijski arhiv Zagreb, Isusovci, Acta irregistrata, svezak I, 8—10.

¹² Historijski arhiv Rijeka, Spisi općine Rijeka, Busta 394, Varia 4.

¹³ HAR, Knjige vjenčanih br. 7, 29. I 1742. g.

dakle u 18. st. je u Rijeci bilo posla i za kipara i za arhitekta. Možda nam je ovdje važnije da smo ustanovili Gradišku na Soči kao uži prostor odakle u Rijeku dolaze ti umjetnici.

Prateći dalje matične knjige, mogli smo pronaći da se Antonio Michelazzi ženio tri puta. Prva mu je žena bila Lucija Melchiori, zatim Anna Marija i najzad Katarina Summacampagna. Posljednja je bila kćerka riječkog ljekarnika Francisca Summacampagna i nećaka liječnika Zamarchija. Treći je brak omogućio Michelazziju da prodre u inače ekskluzivni krug riječke inteligencije, čija je preporuka u društvenoj karijeri značila u ono vrijeme vrlo mnogo. Treba računati da mu je ugled porastao i kad mu je sin Augustin završio gimnaziju te stupio u isusovački red 1750. g.

Kontakti Michelazzija s riječkim isusovcima bili su vrlo prisni, tako da je od 1744. g. vršio dužnost sekretara Bratovštine Gospe od žalosti.¹⁴ To je bila bratovština Talijana u Rijeci i imala je poseban ugled među ostalim bratovštinama (Sodalitas italica B.ae V.is Dolorosea).¹⁵ U knjigama te bratovštine 1763. g. spominju se dva Michelazzija, Antonio »scultore« i Adamo »Taglianpietra«.¹⁶ Možda mu je taj klesar Adam bio neki rođak, jer sina Adama Antonio nije imao.

U drugoj knjizi te bratovštine, koja se čuva u Dijecezanskom muzeju u Rijeci, uz ime Antonija Michelazzija svagdje stoji »Signor«, dok su ostali obrtnici navedeni jednostavno po imenu. Legati za tu bratovštinu, koje su davale njegove žene i on osobno, bili su jednako veliki kao i oni najuglednijih građana i patricija. Tim podacima moramo nadodati još jedan koji osvjetljuje Michelazzija kao plemenita čovjeka, spremna da bližnjemu pruži pomoć. U testamentu Franceschina Zamarchi, tetka Antonijeve treće žene Catarine Summacampagna, ostavlja sav svoj imetak Michelazziju, jer je on tokom niza godina s njom održavao srdačne odnose, pomagao joj u svakom susretu, a posebno kad je bivala često teško bolesna i slaba.¹⁷

Michelazzi je pripadao onoj generaciji baroknih umjetnika, koji su istovremeno bili arhitekti, kamenoresci i kipari. Nakon velikog potresa u Rijeci 1750. g. bio je cijeli grad oštećen, kao i gradske utvrde i toranj. Marija Terezija je dotirala zamašnu svotu za popravak grada. Tada Michelazzija srećemo kako ispomaže u obnovi gradskog tornja 1753. g., a za što je dobio 80 dukata.¹⁸ Bit će da je on radio arhitekturu portala, vijence i ukrase oko bista austrijskih careva koji se još od prije nalaze na tornju. Osamdeset dukata koje je dobio za te radove dokazuje da se ne radi o većem pothvatu. Pored toga Michelazzija se sreće polovicom stoljeća kako ugovara opskrbu materijalom veća gradilišta, most na Rječini i ceste za Kranjsku.¹⁹

Antonio Michelazzi je umro u Rijeci 1771. g. nakon 43 godine boravka u njoj. Začudo, pored sveg ugleda koji je uživao, on nije postao riječkim građaninom. U sudskom je arhivu zapisan inventar njegove ostavštine.

¹⁴ HAZ, Isusovci, Acta irregistrata, svezak 36, pag. 726.

¹⁵ Viezzoli, nav. dj. pag. 224.

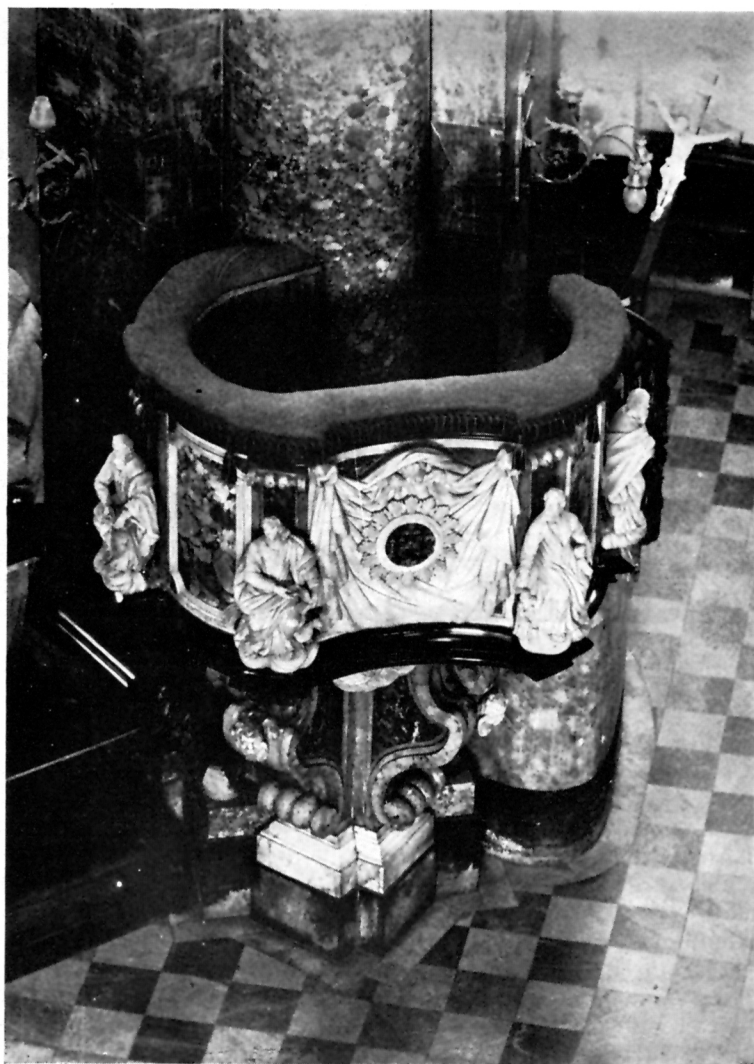
¹⁶ HAZ, Isusovci, Acta irregistrata, svezak 36, pag. 675.

¹⁷ HAR, Testamenti, N° 119.

¹⁸ HAR, I-135, Protokol magistrata, pag. 630 i 634.

¹⁹ HAR, Spisi općine Rijeka, fasc. 386, Supr. Intend.

ANTONIO MICHELAZZI, Propovjedaonica Rijeka, Crkva sv. Vida

ne, no, na žalost, u arhivskim se spisima popis zagubio. Temeljem te zabilježbe mogli smo jedino ustanoviti 1771. godinu kao godinu njegove smrti.²⁰

Michelazzi sigurno nije u Rijeci bio stalno nastanjen prije 1726, jer ga tada u popisu zanatlija ne nalazimo.²¹ Kako su se radovi na obnovi Zborne crkve odvijali od 1717, nije isključeno da je Michelazzi još prije dolazio u Rijeku kao pomoćnik Contierija.

Prema cehovskim uredbama nije mogao otvoriti botegu ako nije bio svršeni majstor, tako da možemo tvrditi da je u Rijeku došao kao gotov kipar i da mu je u to doba najniža granica starosti mogla biti oko 25 godina.

Nakon ovih poparbirčenih podataka preostaje nam da na osnovi sačuvanih ugovora atribuiramo njegove radove, a preko njih da pokušamo utvrditi ostale za koje do sada nismo uspjeli naći arhivske podatke.

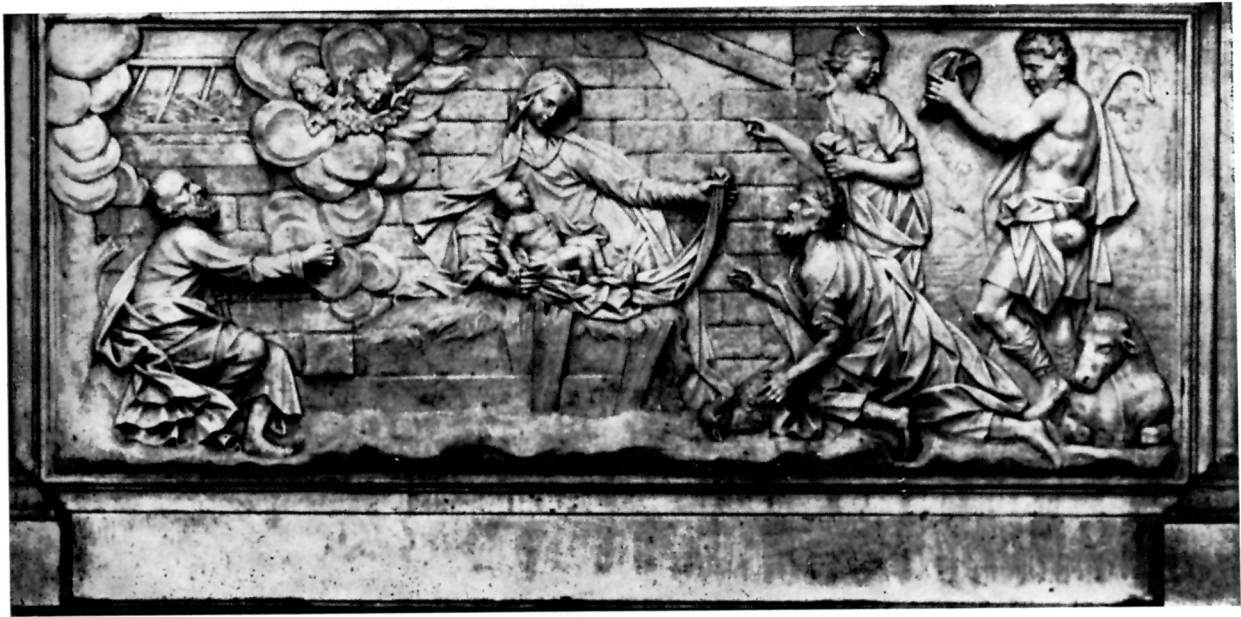
²⁰ Registro in ordine alfabetico de Inventarii esistenti nell' Archivio giustiziale di Fiume dal anno 1729—1793, pod sl. M. str. 63 b. VI M II 152.

²¹ HAR, Spisi općine Rijeka, Fasc. 386, 24 VIII 1726, Specification delle Arti et Artisti.

Prvi se ugovor odnosi na propovjedaonicu u crkvi sv. Vida, sklopljen 5. ožujka 1731. g.²² Propovjedaonica je stajala 300 dukata i 25 spudova vina. Djelo je trebao izvesti prema vlastitom nacrtu. Ako usporedimo ovaj ugovor s dovršenim Michelazzijevim djelom, možemo vidjeti kako je poštovao tačke ugovora i dosljedno izveo sve što je ugovorom bilo utvrđeno.

Propovjedaonica u crkvi sv. Vida predstavlja cjelovito umjetničko djelo visoke kvalitete. Na njoj je došla do izražaja kompoziciona jasnoća i ekvilibriranost stila, neka vrsta Michelazzijeve lične interpretacije formalnih solucija baroka. Michelazzi je kipar jasnog govora kojemu je draga slobodna površina i volumen. Svagdje gdje se može, on svjesno izbjegava pretjerani ornament i kitnjaste detalje, tako karakteristične za njegovog suvremenika Lazzarinija. Na oštrobrižno izlomljenoj osnovici, postavljenoj pred imponantnu kolonu, stoje kao otvorena knjiga dva puža od žutog mramora s ukladama od crvenog. Osjeća se solidnost volumena ovih menzalona, ali i izvjesna napetost koja više naglašuje puno od praznoga. Prekinuti planovi dosežu širok pad. Na

²² HAZ, Isusovci, Acta irregistrata, svezak 1, 6—7.

ANTONIO MICHELAZZI, Oltar Sv. Josipa (Poklonstvo pastira) Rijeka, Crkva Sv. Vida

tim puževima počiva ograda propovjedaonice elegantnog tlocrta, markantno odvojena od podnožja horizontalnim vijencem od crnog mramora izbočenim na istacima za kipove evanđelista. U središnjem polju ograde reljefno je izveden baldahin od bijela mramora, u čijem je središtu amblem isusovačkog reda. Ostala vertikalna polja na ogradi glatke su uklade optočene bijelim profiliranim okvirima. Na ovoj su propovjedaonici došle do izražaja oznake Michelazzijeve stila, topla polihromija žutog, crvenog i svijetloljubičastog mramora te plastika sažete forme kojoj draperija ne skriva tjelesne oblike. Na Michelazzijevim evanđelistima ima nečeg meditativnog. To su likovi s ozbiljnim patosom, pomalo akademički hladni, što je istaknuto mirnom i zatvorenom kompozicijom plastičnih oblika. Kipovi su postavljeni između praznih površina kao pauze. Odasvud se isijava aristokratska finoća koja upotpunjuje kristalnu jasnoću kompozicije.

Odmah nakon dovršenja ove propovjedaonice Michelazzi je 19. srpnja 1733. dobio od Isusovaca novu porudžbinu za izradu oltara sv. Josipa.²³ Za taj je rad dobio 1250 dukata. Prema tekstu ugovora, morao je mijenjati prvobitni nacrt atike. Na nacrtu su sa strane oltara bila predviđena dva kipa, a naatici su na vrhu trebala biti dva anđelića s vazom. Umjesto tih anđelića isusovci su tražili da se stavi sv. Obitelj. Michelazzi je mramor nabavio u Veneciji, što je vidljivo iz ugovora.

Oltar sv. Josipa potvrđuje sve kvalitete Michelazzijeve umjetnosti koje smo istakli na propovjedaonici. Čak što više to djelo nam omogućuje da Michelazzija u prvoj fazi djelovanja svrstamo u krug umjetnika koji su nadrasli slikarski dekorativizam oficijelne barokne umjetnosti i zašli u vječno žive struje helenističkog neoklasicizma koji je po mišljenju Camila Semenzatoa rođen prije pravog neoklasicizma.²⁴ Iako je ova oltarna arhitek-

tura skromnih dimenzija, ona sadržava impozantnost, punoću forme i plastičnu solidnost, a da ne govorimo o izvrsnoj tehničkoj preciznosti. Od supedaneuma do vrha atike osjeća se jedinstvena koncepcija. Dok su atike na oltarima goričkih majstora Paccassija i Lazzarinija kao neki nužan dodatak bez veze s glavninom oltara, kod Michelazzija nema cezura, već glavnina logično i organski prerasta u atiku. Na ovom oltaru posebnu pažnju zaslužuju niski reljef na antependiju s prikazom Poklonstva pastira, kao i reljef sa prikazom Zaruka naatici. Na reljefu Poklonstva pastira Michelazzi je u širini ritmova našao ravnotežu između klasicizma i baroknog zamaha, između slikovitosti i plastične konzistencije. Kipar je razvio priču s velikom kompozicijskom uravnoteženošću. Madona je idealan tip apstraktne ljepote, čija se tjelesnost providi ispod vela, ima u njenom liku nečeg dvorskog i suzdržanog. Postignut je izvanredan odnos likova i ambijenta. Mramor je dobio novu plemenitost, a figure pastira podsjećaju nas na likove preuzete s helenističkih reljefa. Ovo Poklonstvo pastira je po kompoziciji i sintetičnosti vrlo blisko Mazzinom reljefu u crkvi sv. Klementa u Veneciji.²⁵ U tom periodu Michelazzi modelira nježno, figure su lagano savijene, nema egzaltiranosti već naprotiv u potezu koegzistira tišina, a ponos u gesti. Reljef s prikazom Zaruka na vrhu atike ima također sve ove oznake. Centralno stoji svećenik čiji lik dijeli simetrično kompoziciju. U prvom planu su Marija i Josip kako kleče držeći se za ruke, a iza njih su dvije stojeće figure. Likovi Marije, Josipa i svećenika zatvaraju trokut, tako da je i na toj kompoziciji Michelazzi pretpostavio baroknom zamahu klasicističku zatvorenost, kao neku reminiscenciju na renesansu.

Vrlo je važno da istaknemo i izvjesne pojedinosti arhitekture ovog oltara. Kolone stoje na niskim plintama,

²³ HAZ, *Isusovci, Acta irregistrata*, svezak 1, br. 8–10

²⁴ *Semenzato Camilo*, Giuseppe Bernardi detto il Torretto, *L'arte veneta* XII, pag. 169.

²⁵ *Semenzato Camilo*, *La scultura veneta del seicento e del settecento*, Venezia, 1966, pag. 32–33, sl. 54.

ANTONIO MICHELAZZI, Oltar Sv. Josipa (detalj atike) Rijeka, crkva sv. Vida

kapiteli su kompozitni, u sredini je palla postavljena ispod dubokog polukružnog luka. Iznad toga luka je umjereno profiliran vijenac s nekoliko obrata od sredine prema vani. Postranični su stupovi izbočeni naprijed i nad njima su segmenti zabata jednake profilacije kao i vijenac nad središnjim lukom. Između stupova strše kosine obložene mramorom. Oltar je izrađen od istih vrsta mramora kao i propovjedaonica, uklade su optočene obrubom polukružnog presjeka karakterističnim detaljom na njegovim oltarima. Michelazziju je posebno ležala topla gama boja, što uz njegov kiparski govor i smisao za čistu plohu oltarne arhitekture omogućava da mu atribuiramo izvjesne oltare za koje nemamo arhivske potvrde.

Treće sigurno Michelazzijevo djelo jest oltar sv. Jurja, sada u župnoj crkvi u Lupoglavi kod Dugog Sela, rađen od 1741 do 1746. za zagrebačku katedralu. Arhitektura oltara je ostala jednaka kao i na oltaru sv. Josipa, ista je i polihromija mramora, crveni, ružičasti, sivkasto-ljubičasti, smeđi i crni. Neki detalji su podudarni kao na propovjedaonici i oltaru sv. Josipa u crkvi sv. Vida u Rijeci, kao glave anđelića s visećim bokorima, obrubi oko uklada, kapiteli i baze te odnosi proporcija i tokovi vijenca ispod atike. Michelazzi je radio ovaj oltar u dva maha. Prema Kukuljeviću taj je oltar stajao s lijeve strane kraj kapele B. Dj. Marije i, kako on kaže, »spada među najljepše u stolnoj crkvi«. ²⁶ Prema ugovoru je vidljivo da je Michelazzi glavninu oltara morao u potpunosti oponašati kao na već postojećem oltaru sv. Katarine koji je dovršio 1733. Francisco Ro-

bba.²⁷ Unatoč želji naručioca, Michelazzi je na tom oltaru proveo jedinstvo arhitektonske koncepcije i ostao dosljedan svom ličnom izrazu. Ugovoreno djelo je Michelazzi predao u travnju 1743. i za njega dobio svotu od 2000 fiorina. Kako su kanonici Đuro Rees i Đuro Dumbović o svom trošku sagradili kapelu sv. Jurja, novi oltar je u njoj izgledao prenizak, te je s Michelazzijem nanovo sklopljen ugovor 1747. o nadogradnji atike i izradi kipa sv. Augustina Kažotića.²⁸

Preko deset godina je razlika između ovog djela i Michelazzijevih radova u crkvi sv. Vida u Rijeci. Kako smo istakli, arhitektura oltara, smisao za ritmove ploha i toplu polihromiju ostali su kod njega isti. No, međutim, njegov smireni klasični tretman figura iščezava, očito je pod uticajem naručioca, koji u tom vremenu nameću kiparu da potcrta patos likova, da aktivira plastiku, a time dolaze i igre svjetla i sjene do jačeg izražaja: draperija se gužva, sitni rombično i trokutasto prelomljeni nabori pokrivaju izvijeno tijelo u snažnijem kontrapostu. To nije standardna opisna rutinerska plastika, već ozbiljan pristup novim rješenjima stavljenim pred talentiranog umjetnika. Vrijednost Michelazzijeva je u njegovoj suvremenosti, u praćenju toka vremena i ukusa, a da se nikada nije upuštao u kompromise. Kad je prihvatio novi stilski izraz, on je dosljedno izveo djelo intimno okrenut prema temi, suosjećajući pobožnost i zanos, dajući uvijek likovima virilnu snagu izraženu u snažnim rukama, čvrstim pokre-

²⁶ Kukuljević-Sakcinski, Prvostolna crkva zagrebačka, Zagreb, 1856, str. 41.

²⁷ Horvat Vera, Robba, str. 18. i Katalog br. 12. Ugovor o izradi oltara, HAZ, Acta cap. fasc. 101. n. 51.

²⁸ Tkalčić, Ivan Krstitelj, Prvostolna crkva zagrebačka nekoć i sada, Zagreb, 1885, str. 89.

ANTONIO MICHELAZZI, Oltar Sv. Jurja — Lupoglav (kod Dugog Sela), crkva Sv. Andrije

tima i ozbiljnim fizionomijama. Kipovi Karla Boromejskog i sv. Augustina Kažotića kompozicijski su zatvoreni osobito kip Kažotića djeluje kao gromada. Snažni mišići bedara, lice i ruke odaju čvrstinu tijela i odlučnost karaktera. Površina plastike je obrađena do savršenstva, svakom je detalju posvećena osobita pažnja. Između Robbinih i Michelazzijevih kipova razlika je u shvaćanju svetačke figure. Michelazzijevi su kipovi širi, voluminozniji i u stavu čvršći širi su u obujmu korpusa, duktus odjeće je različit, nabori sitniji. Posebnu pažnju moramo posvetiti reljefu na stipesu s prikazom smrti sv. Franje Ksaverskog. S pomoću tog reljefa moći ćemo Michelazziju atribuirati još dva oltara istoimenog sveca i to: oltar u gračkom domu i u crkvi sv. Vida u Rijeci. U visokom je reljefu prikazan svetac obučen u isusovačko redovničko ruho, glave i toraksa podignutih na stijeni i ispruženih nogu, tako da tijelo dijagonalno siječe površinu pravokutnika. Uz sveca su njegovi atributi: knjiga, štap, čislo sa znakom isusovačkog reda i križ strasno prislonjen na grudima. Lice je isposničko, obraslo kratkom kovčastom bradom, usta poluotvorena, oči na pol sklopljene. Na tom se reljefu ponovo pokazuje velika sposobnost Michelazzijeva da smjesti figuru, da ju ležerno postavi, da naglasi pod draperi-

jom anatomske pojedinosti i prirodan položaj tijela. Kraj svih sporednih opisnih detalja, hobotnica i cvjetova po stijeni, anđeoskih glavica na gužvama od oblaka i iscertanih valova s lađom na horizontu, dominira lik umirućeg mučenika, a gledalac sudjeluje u posljednjim časovima propovjednika. Tu zrači prisna veza umjetnika sa sadržajem, jednom rječju Michelazzi lirski opisuje duboko tronut. Umjetnik, koji je u porodici tako često gledao smrt svojih žena i djece, mogao je ovako ekspresivno da bude okrenut prema smrti i da trenutku umiranja dadne dostojanstvo budućeg života. Fina obrada površine tog reljefa svrstava ga po tehničkoj dotjeranosti u red najkvalitetnijih djela baroka u Hrvatskoj.

Na temelju ovog reljefa, kao i kompozicije oltara i prostorne transpozicije plastike Michelazziju možemo sa sigurnošću atribuirati oltar sv. Franje Ksaverskog u istoimenoj kapeli u gračkom domu. Kohlbach je našao podatak u spisima isusovačkog kolegija u Gracu da je za taj oltar isplaćeno 6000 fiorina »scultori Italo Fluminensi.²⁹ Kohlbach se trudio da dokaže na temelju stilskih analogija da je taj »sculptor fluminensis« u

²⁹Kohlbach Rochus, Der Dom zu Graz, 1948, pag. 128.

ANTONIO MICHELAZZI, Oltar Sv. Jurja (reljef na antependiju) Lupoglav, crkva Sv. Andrije

stvari Francesco Robba. Međutim, ako usporedimo arhitekturu oltara sv. Josipa u riječkom sv. Vidu i arhitekturu oltara sv. Jurja sa ovim oltarom, vidimo na prvi pogled apsolutnu podudarnost u kompoziciji, izboru mramora, rasporedu stupova sa strana polukružnog centralnog luka pod atikom, jednake odnose u proporcijama između podnožja i glavnine te karakterističnu polihromiju mramora. No, svakako najsigurnija potvrda da je oltar sv. Franje Ksaverskog djelo Antonija Michelazzija jest reljef na stipesu, koji je rukopisno i u pojedinostima gotovo isti kao na oltaru sv. Jurja. Velika je fizionomijska sličnost, detalji su jednako riješeni, položaj tijela i duktus kostima, pa čak, jednako oblikovani nožni prsti. Bez sumnje je grački oltar djelo Antonija Michelazzija, a ne Francesca Robbe.

Antonio Michelazzi radio je ovaj oltar po narudžbini isusovaca. U to su se vrijeme mijenjali rektori isusovačkih kolegija na području unutrašnje Austrije. Ti su rektori poznavali umjetnike i dovodili ih k sebi. Michelazzi je narudžbu vjerojatno dobio u Gracu preko Bombardija koji je prethodno bio u Rijeci i s kojim je sklopio ugovor za gradnju propovjedaonice i oltara sv. Jurja u crkvi sv. Vida. Ne poznavajući opus Antonija Michelazzija, Kohlbach se lako mogao zabuniti pri atribuciji oltara sv. Franje Ksaverskog, jer su, prema mišljenju Vere Horvat,³⁰ umjetnici goričkog kruga bili orijentirani na jednake uzore, izvore i utjecaje te dolaze u svom razvoju vrlo često do istovjetnih rješenja.

I na stipesu oltara sv. Franje Ksaverskog u Gracu na visokom reljefu prikazana je smrt sveca u Kancijanu. Umirući isusovac leži na hasuri, lagano savijenih nogu. Njegov se oblik jasno nazire ispod odjeće. Ruke i noge modelirane su s najvećom preciznošću i izvršnim poznavanjem anatomije. Dugački tanki prsti nogu treba da naglase stanje bolesnog apostola. Glava je uzdignuta, malo otvorenih senzitivnih usta, fino obrađene kose i brade. Nema posebno potresnog patosa, već, što

je karakteristično za umjetnost Michelazzija, lice izražava trenutak dostojanstvena umiranja. Anđeli u stiliziranim oblacima sudjeluju u tom svečanom trenu. Sa strane reljefa strijela pogađa brod u oluji kao neki predznak događaja. Ovaj je reljef »barokniji« od reljefa na stipesu oltara sv. Josipa u Rijeci po koso položenoj figuri sveca i nemirno svijenim nogama. Formalna se zatvorenost prekida zbog potrebe da se dinamizira kontekst koji unosi val patnje u strogost Michelazzijevih realizacija. Na oba je reljefa smrti sv. Franje Ksaverskog on našao izraza svom ekspresivnom potencijalu.

Da su Michelazzi i Robba dvije različite ličnosti, svjedoči jedan zapis u historijatu Bratovštine Gospe od žalosti.³¹ Bratovština je imala običaj nositi u procesiji kip žalosne Gospe koji se inače nalazio na oltaru. Kako je kip bio težak, to ga je bilo teško postaviti i učvrstiti na nosiljke, te su odlučili da načine novu napravu na koju bi se stavilo samo poprsje, ruke i noge, a drugo bi se presvuklo odjećom. Nacrt za to izradio je Antonio Michelazzi »il quale da tutti approvato come di ottimo gusto«. Njemu je naloženo da ode u Ljubljani i da se dogovori s kiparom koji će to ostvariti. Michelazzi je bio »scultore di marmo« te tako nije sam izveo ovu drvenu plastiku. Prema želji predsjednika i članova bratovštine lik je trebao da prikazuje matronu čiji će izgled istodobno sadržavati dubok bol i veličanstvo kraljice. Kad je Michelazzi ugovorio u Ljubljani ovaj posao za 35 fiorina, vratio se u Rijeku, ali se neposredno nakon toga teško razbolio i nije mogao da detaljno utanači konačni ugovor. Predsjednik je zamolio oca Ksavera Carinu da potakne kipara u Ljubljani da završi naručenu napravu. Nakon velikih nastojanja stigla je u Rijeku velika škrinja koju su jedva nosila četiri nosača. Znatiželjni pateri i članovi bratovštine odmah su otvorili škrinju i umjesto da nađu napravu s likom Matrone, bio je unutra kip veći nego običan, čije je lice predstavljalo djevojčicu od 14 do 16 go-

³⁰ Horvat Vera, n. a. v. d. j. str. 45.

³¹ HAZ, Isusovci, Acta irregistrata, sv. 36, pag 739–741.

ANTONIO MICHELAZZI, Oltar Sv. Franje Ksaverskog Rijeka, crkva Sv. Vida

dina kako plače »onako kako bi plakala neka Kranjica i obučena kao Kranjica . . .«. Vidjevši to uzviknuli su »Ohi bò, Ohi bò.« Odmah su poslali po Michelazzija, koji je već prizdravio i naredili mu da piše meštru da oni neće primiti ovo djelo, a također su intervenirali preko oca Carine. Kipar im je jednostavno odgovorio da je dobio samo 12 fiorina i da im je poslao djelo koje toliko vrijedi, a kako je pregovarao s Michelazzijem, to je Michelazzi za sve odgovoran, ako je došlo do zabune. Michelazzi je tvrdio da se nije prevario »*to više kad se objašnjavao s umjetnikom bio je prisutan gospodin Robba* kipar mramora (Scultore di marmo) i on bi to mogao da potvrdi . . . .«. Predsjednik je ostavio da se Michelazzi objasni i razračuna s kiparom u Ljubljani, a da kip dotle bude kod njega. Riječani su po istom nacrtu naručili napravu u Veneciji.

Čitava bi priča izgledala samo smiješan događaj u životu jedne bratovštine koja je dobila umjesto kipa Žalosne Gospe rasplakanu »Kranjicu« da se iz nje ne vidi jasno kako su Michelazzi i Robba dvije posebne ličnosti. Oni su se poznavali i vjerojatno surađivali, jer su bili zemljaci i jer su pripadali istom umjetničkom krugu. Michelazzi je dakle taj »sculptor fluminensis«. On je autor oltara sv. Franje Ksaverskog u gračkom domu.

Kad smo utvrdili da je Michelazzi autor gračkog oltara, indirektno nam se tad nameće pitanje je li Michelazzi također izradio i oltar istog sveca u crkvi sv. Vida u Rijeci?

Biskup Franjo Ksaver de Marotti sahranjen je u crkvi sv. Vida u kolovozu 1740.³² U to je vrijeme njegova kriptna bila gotova. On je crkvi sv. Vida ostavio

legat od tisuću fiorina za podizanje oltara u kapeli gdje je njegov grob. Oltar je bio posvećen svecu čije je ime nosio biskup. Moramo napomenuti da je 1. svibnja 1739. g. biskupova sestra Elisabetta de Marotti bila kuma na krštenju Michelazzijevom sinu Antonu Valentinu.³³ Ona je bila biskupov predstavnik kod gradnje grobnice, te je tako bila poslovno povezana s kiparom Michelazzijem.

Ako usporedimo već spomenute reljefe s figurom umirućeg sv. Franje Ksaverskog s ležećom figurom ispod menze istoimenog oltara u crkvi sv. Vida, možemo na prvi pogled ustanoviti da ih je izradila ista ruka. Glava, ruke, noge, čislo, knjiga, hasura i anđeli u oblacima, sve je modelirano kao na gračkom reljefu. Jedina je razlika u tome što je u Rijeci svetac prikazan mrtav na hasuri ispružen čitavim tijelom. Kraj svega što je model isti, obrada kamena jednako precizna i na zavidnoj visini, riječki sv. Franjo Ksaverski više se uklapa u Michelazzijev stil, poznat na oltaru sv. Josipa. Ovdje se osjeća razlika između Robbe i Michelazzija. Oni su dva suprotna pola u našem baroknom kiparstvu, prvi uzvitlan i emfatičan, a drugi klasičan i aristokratski suzdržan. Michelazzijev sv. Franjo Ksaverski nam omogućuje da atribuiramo i arhitekturu tog oltara u crkvi sv. Vida u Rijeci. Toj atribuciji ide u prilog karakteristična polihromija, organska povezanost glavni- ne s atikom i čistoća stila, te već istaknuti detalji karakteristični za Michelazzija. Michelazzi je projektirao svoje oltare uvijek do stropa i obratno od Lazzarinija i Paccassija, koji svoje oltare ne usklađuju s arhitekturom kapela. Na oltaru su uklesani grbovi obitelji Marotti, a na zabatnim segmentima atike su s obzirom

³² HAR, Knjiga umrlih 1730—1755, 24. 8. 1740, pag 333.

³³ HAR, Knjiga krštenih 1734—1749, br. 7, 1. 5. 1739.

ANTONIO MICHELAZZI, Oltar Sv. Franje Ksaverskog Graz, Katedrala

na položaj koji je biskup zauzimao postavljene teološke vrline — Vjera i Ljubav. Vjera pokrivena velom omiljena je ikonografska tema venecijanskog kiparstva 18. stoljeća. Na kipu sjedeće Vjere došla je do izražaja skulptorska virtuoznost, efekat transparentnosti vela koji pokriva lice poput lagane koprene, dok je lik Ljubavi s djecom rafinirano modeliran, lagano nagnut nad zabatni segment kao neki znak na granici simbola i realnosti.

Na oltaru sv. Franje Ksaverskog u crkvi sv. Vida u Rijeci Michelazzi je pokazao svoju kiparsku virtuoznost i perfekciju izvedbe, dosljedno provođenje koncepcije i kompozicijsku čistoću. Nastao je negdje oko 1740. g. kad je biskup Marotti umro.

Sad kad posjedujemo siguran podatak da su Michelazzi i Robba bili u kontaktu možemo samo potvrditi tvrdnju Horvatove da Michelazzijeva djela u crkvi sv. Vida i Robbin rani opus moraju imati iste uzore i da potječu iz istog izvora. Oltare sv. Franje Paolskog i sv. Ivana Krstitelja u zbornoj crkvi u Rijeci, koji su posve jednaki i okrenuti jedan prema drugome, mogli bismo po tlocrtu, visini plinta, obradi kapitela, vijenca, sredine atike i toploj polihromiji mramora također pripisati Michelazziju. Ovu izekvilibriranost kompozicije jedino remete nelogično postavljeni zabatni segmenti koji se ruše prema sredini i nespretno postavljeni anđeli na njima. Riječki specijal Francesco Summacampagna, tast Michelazzijev ostavio je testamentom 20 dukata za oltar sv. Franje Paolskog, s time da njegov nasljednik izvrši legat tek nakon što bude vidio da je započeta izrada novog mramornog oltara. Testament je sastavljen pred smrt Summacampagne 4. veljače 1750. g. Na tom je oltaru i Metzingerova pala sa prikazom sveca. Znamo da je Metzinger radio za zbornu crkvu sv. Antuna Pustinjaka (signirano), sv. Franju Paolskog i votivnu sliku s prikazom Rijeke nakon potresa. Ova posljednja izrađena je 1753. g. Znači da možemo datirati nastanak mramornog oltara sv. Franje Paolskog svakako nakon 1750. g. Kako znamo da je

upravo te godine Rijeku zadesio katastrofalan potres i da su građani formalno iselili izvan grada sve do 1751. g., a zborna je crkva bila oštećena, oltar je mogao nastati tek prilikom obnove crkve od 1753. do 1755. g. Najvjerojatnije je Summacampagna ostavio legat za taj oltar, jer je računao da će ga raditi njegov zet Antonio.

Da bismo ovaj oltar atribuirali Michelazziju pomaže nam reljef na stipesu. Dva lika kleče na draperiji koja je jednim krajem podbočena labarom i čini neku vrstu jedra. Na toj draperiji oni plove po valovima, mirno kao da su u lađi, skrušeno moleći bez patosa. U pozadini je ugraviran brod na jedra. Apstraktno modelirani oblaci, kakve susrećemo na kiparevim djelima u crkvi sv. Vida, na oltaru sv. Jurja u Lupoglavi i na oltaru sv. Ksavera u Gracu, crtež broda jednak na reljefima u Gracu i Lupoglavi, te smirena kompozicija likova postavljenih u vertikalne paralelne dijagonale sa stiježom odaju racionalistički smiren duh umjetnika. Sitno nabrana odjeća priljubljuje se uz noge kao da je mokra. I tu, i na reljefu Poklonstva pastira na oltaru sv. Josipa svi su dijelovi jednako osjetljivi na raspršenu svjetlost, koja se odsijava s površine na površinu modulirajući ih lakim dodirrom, stvarajući bogate sfumature. Kod Michelazzija ne srećemo istaknutu partituru svijetlo-tamno, nema nigdje strasnih interupcija. Na tom je oltaru s lijeve strane statua sv. Katarine sa stiliziranom mučeničkom palmom u ruci. Ta plastika nosi sve pozitivne karakteristike Michelazzijeve umjetnosti, dostojanstvenu gestu, impozantan stav i zatvorenost forme. Na drugoj strani oltara postavljen je 1755. g. kip sv. Martina iz legata Martina Sumreckera,³⁵ znači poslije Michelazzijeve smrti.

U samom smo već početku rekli da je oltar Gospe od Karmela po svim oznakama rano djelo Antonija Michelazzija (1729). Preko puta tog oltara potpuno je jednak oltar posvećen sv. Antunu Padovanskom. Plastika na

³⁴ *Torcoletti*, n a v. d j. pag. 10.

³⁵ *Isti*, pag. 18.

ANTONIO MICHELAZZI, Oltar Sv. Franje Paolskog (detalj) Rijeka, Crkva Uznesenja Marijina

tim oltarima, osim lika sv. Notpurga, nema naročite vrijednosti. Na njima je od vrijednosti arhitektonska koncepcija, uravnoteženost odnosa i polihromija mramora. Oltarna im je atika riješena skladnije, organski je povezana s glavninom i sretno se uklapa u luk kapele. Nema se utisak da je oltar na silu utisnut u arhitekturu, već da je shodno njoj dimenzioniran. Zablatni segmenti ovdje su izlomljeni i vijugavi, a u središtu atike je ovalni medaljon koji ističe vertikalnu oltara. Oltar Gospe od Karmela je prema natpisu sagrađen 1729. g. Ne može se znati kad je izrađen oltar sv. Antuna Padovanskog. Poznato je jedino da ga je održavala škola krojača i da je zadužbina obitelji Tremanini.³⁶

Ovime se ne iscrpljuje opus Antonija Michelazzija. Njegove radove nalazimo i u crkvi sv. Jerolima u Rijeci.

Da bismo atribuirali glavni oltar u crkvi sv. Jerolima kao i arhitekturu pobočnih oltara sv. Nikole Talentinskog i Gospe od dobrog savjeta, moramo se vratiti na oltar sv. Jurja u Lupoglavi. Već smo istakli da je Michelazzi naknadno dogradio atiku nad oltarom sv. Jurja 1746. Završni vijenac atike je poduprt spuštanim volutama koje prenose težinu na obrate arhitravne preklade. Time je postala kompozicija atike razvedenija, a visoka peterokutna ploča u središtu se valovito spojila s rubovima oltara.

Takav atički završetak srećemo i na glavnom oltaru u crkvi sv. Jerolima u Rijeci, zadužbini Josipa Minollija iz 1744. g., a o čemu svjedoči natpis nad ulazom u sakristiju crkve. U osnovnim crtama ovaj je oltar jednak oltaru sv. Jurja, jedino je atički završetak trokutast, a ne peterokutan. Nije isključeno da je sličan završetak bio i na oltaru sv. Jurja prije povišenja atike.

Pored arhitekturne koncepcije u prilog atribuciji ovog oltara Antoniju Michelazziju ide plastika, posebno kipovi Bogorodice i sv. Josipa, postavljeni sa strana oltara. Sve što smo rekli za kipove na oltaru sv. Jurja u Lupoglavi, možemo reći i za spomenuta dva; širok struk, sitni izlomljeni nabori, zanos bez prevelikog pastosa, fino obrađen inkarnat i kontrasti, zatvorenost kompozicije i energičan stav. Nema ničeg mlitavog, već

naprotiv, izbija na površinu unutrašnji značaj figure. Bogorodica s dostojanstvom kraljice suzdržava svoju ljubav i bol, a presavijeni himatij preko Josipova hitona daju mu izgled helenističkih likova. Zanimljivo je kako je Michelazzi između 1731. i 1746. g. najplodniji i kako mu iz tog razdoblja srećemo najkvalitetnija djela. Kasnije ga nismo uspjeli pronaći u nijednom od spomenutih arhiva, što ne znači da nećemo naknadno.

Prema atici na oltaru sv. Jurja mogli bismo mu pripisati i arhitekturu oltara sv. Nikole Talentinskog i Gospe od dobrog savjeta. Na sva tri oltara atike su posve jednake u osnovnim crtama. Crkva sv. Jerolima je obnovljena 1768. g. te nije isključeno da su dva spomenuta oltara nastala po nacrtu Antonija Michelazzija, dok je plastika na njima posve sigurno rad drugog umjetnika, ili ju je Michelazzi nabavio već gotovu, što su običavali da rade pojedini meštari tog vremena. U svakom slučaju, kako vidimo Michelazzijev je opus plodan, raznovrstan i vrijedan. Buduća arhivska istraživanja vjerojatno će upozoriti na nova djela, a ne može se isključiti niti to da ćemo morati ispraviti naše sadašnje atribucije. Jedno je sigurno da je Michelazzi imao vlastiti artistski govor razumljiv još konzervativnoj sredini. Njegova je pojava u Rijeci dokaz potrebe domaće sredine za umjetnošću i njene sposobnosti da asimilira umjetnika. Djelo Antonija Michelazzija zaslužilo je da se uklopi u baštinu baroka u Hrvatskoj po svojoj izvanrednoj kvaliteti i osebnosti izraza.

Tok promjena u domeni stila Antonija Michelazzija je očit. On je čitavo svoje djelo posvetio crkvenom kiparstvu i oltarnoj arhitekturi i kako se danas pokazuje po umjetničkoj vrijednosti ono je blizu najboljem što je na tom polju u to vrijeme stvoreno na tlu Hrvatske i Slovenije, te se ne treba čuditi da se jedno od njegovih djela moglo pripisati Robbi. Razlog zašto je Michelazzi ostao u našoj povijesti umjetnosti slabo zapažen upravo je u tome što su njegovi najbolji radovi bili na Rijeci, gdje nije dosad nitko započeo proučavanje baroknih spomenika, kao i u zanemarenom istraživanju arhivske građe.

ANTONIO MICHELAZZI, Glavni oltar — Rijeka, crkva Sv. Jerolima

ANTONIO MICHELAZZI, Sv. Josip — Rijeka, Crkva Sv. Jerolima

PRILOZI:

**Contractus Cathedra cum Michelazzi
Cotrarro pel pulpito 5ta mar. 731.**

In Cristi Nomine Amen. Fatto nel Coll^o della Comp^o di Gesu in Fiume il 5 Marzo 1751 alla presenza degli infrascritti Testimonij.

Dove io sottoscritto à nome, e con autorità del Molto Rdò P. Luca Slatoper Rett^o del Coll^o son conuchato col Sigr Antonio Michelazzi da Gradisca, et ora abitante in Fiume, pel lavoro del pulpito nella nostra Chiesa pel prezzo di D 300 dico Ducati trecento, di lire sei 1, uno monetta corente; venticinque spodi di Vino della Xmà di Fiume, da darsigli di presente o pure nella vindemie venture a suo beneplacito, et una lastra di pietra ordinaria che si trova dietro la chiesa quel servirà pro il fondo di d^o pulpito: con patto e condizione, che sia tutto lavorato di marmi fini, cioè di giallo, Rosso di Francia, Affricano e bianco di Genova, secondo il disegno da lui sottoscritto, e questo sia senza notabili manche specialmente nelle statue; in lungo però de brocadel di Verona ne cornisoni,

e nella base del piede stesso addoperare marmo negro, Paragone, non già di Lubiana, mà del Valone: le statur saran fatte con esporto, in atto di sedere, e fregate: i gradini saranno di pietra del paese, fregati nella parte anteriore, chè è in prospettiva, e nelle superiore batuti à minuto a l'altezza e larghezza in tutto corisponderà al disegno, e dovera alla piu lungo esser posti in opera per la Natività della Madona. Dei ducati trecento legli darano ducati due cento cinquanta sucessivamente, secondo che andera terminando il lavoro, gli altri cinquanta poi legli sborserano pompita tutta l'opera in fede

Pietro Pernatd^o Compa
di Gesu Proc^o de Coll^o mp
Io Antonio Michelazzi scultore de
Marmi affermo quanto segna
Mattio Corido fui per Tes^{mo}
Pietro Beneli per non saper scriver
receta croce. +
HAZ, Acta Collegii Fluminensis irregistrata,
Fasc. 1., br. 6—7.

Contractus
pro Ara Marmorea S. Josephi
a 1733
19no Mag 733
In Christi nomine Amen

Fatto nel Collegio della Comp^a di Gesu in Fiume a 19. Maggio 1733 alla presenza degli infrascritti testimonij.

Il M: R: Rettore del Collegio di Fiume Odorico Bonbardi è convenuto col Sig^r Michelazzi scultore di marmi da Gradisca, et ora abitante in Fiume pel lavoro dell' altare di S. Giuseppe nella Chiesa del Collegio di marmo fino, fregato, lustrato e polito per il pezzo di Dti 1250 dico ducati mille duecento cinquanta di lire sei l' uno moneta corrente con esclusione di qualunque altra preteza, e con lo seguenti condizioni.

1mo Si obliga dunque il sudetto Sig^r Antonio Michelazzi di fare il sopra detto altare secondo il disegno a riservua però delle quattro Statue cioè delle due principali ai fianchi et altre due sopra i rimanati che nell' accordo presente non sono comprese osservandosi le misure come anche la qualità dei marmi e specialmente delle colone che devono essere intiere e massicie il restante tutto deve essere di marmo fino cioè giallo di Torrè rosso di Francia, bianco di Genua et africano e quello dei tre scalini di rosso di Verona conforme alla specificazione qui arnessa e sottoscritto.

2.do Si obliga di scolpire nel parapetto ò sia mensa dell'altare in basso rilievo la Nativita di C.^{to} N^o Signore; cosi pure nella parte superiore dell' altare in luogo di quei due putini con quel vaso che stà nel disegno la Sacra Famiglia GESU, Maria e Giuseppe. La custodia che sta nel disegno non se ha da fare, ma in luogo di quella si faranno li scalini per li candilieri.

3.^{zo} Si obliga di terminare il detto altare e darlo erreto nella chiesa alla più lunga per la metà del mese Luglio dell'anno 1734.

4.to Si obliga di assistere à far condurre dalla sua Botega fino alla Chiesa del Collegio tutte le pietre lavorate appartenenti all' altare e questo à suo ruschio come pure di assistere nel metterle in opera colli suoi lavoranti obligandosi altresì il M: R: P: Rettore di somministrargli un paio di manzi con un carro et un huomo da condurre le pietre: più dargli i materiali che accorreranno per ergere l'altare cioè calzina, matoni, ferro e piombe; come anche il muratore e li manuali necessarij all'erezzione.

5.to Il M: R: P: Rettore ora per li marmi fà numerare in Venezia à conto del prezzo stabilito zechini N° 150 à L 22:15 che fanno L^{ti} 568 L 4:10 dei qualli il Sig^r Antonio Michelazzi fa ricevuta al M: R: P: Rettore il restante del danaro gli si darà succesivamente, riservandosi il M: R: P: Rettore di dargli dopo finito l'altare e posto tutto in opera Ducati due cento; come pure se le condizioni antedette non fossero tutte osservate di non dargli il patuito danaro à misura del mancamento.

Questo contratto tanto il M: R: P: Rettore quanto il Sig^r Antonio Michelazzi si obligano di mantenere in tutto e per tutto inviolabilmente e deve valere non meno che se fosse fatto da Nottaro publico con obligazione solenne in qualunque più ampia forma. In fede f: Odrico Bonbardi Rettore del Coll^o d^a Comp^a di Gesu in Fiume m p.

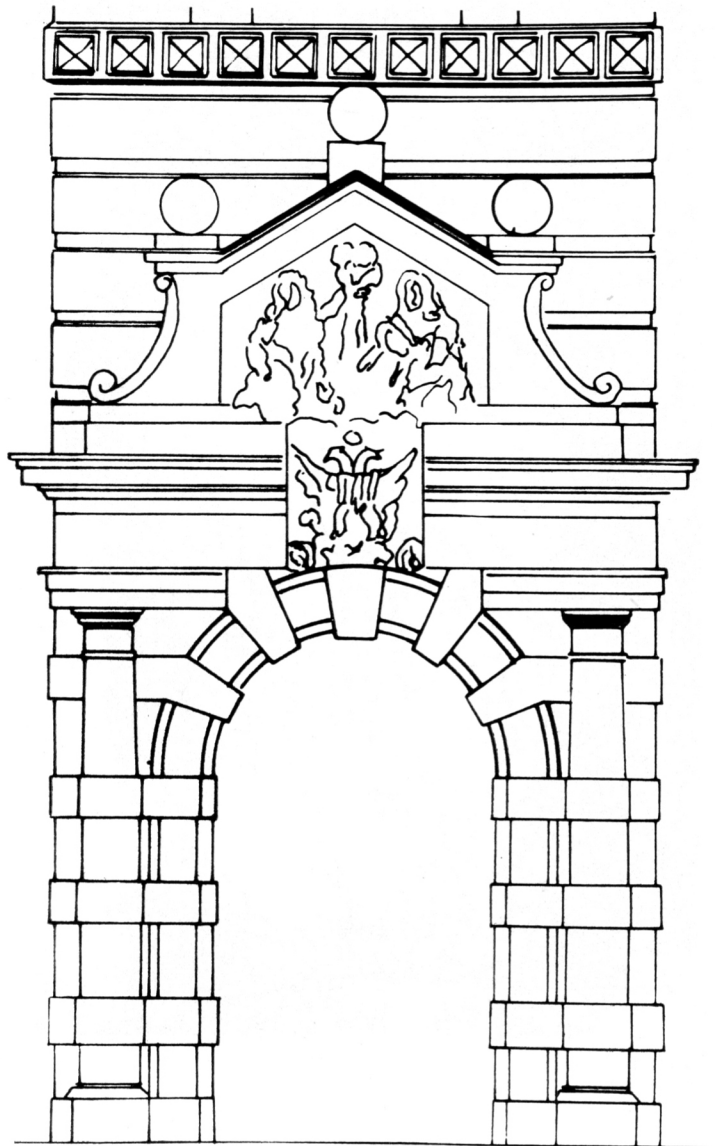
Antonio Michelazzi afermo quanto di sopra.

Mathio Cortino fui per Testimonio

Gio. Batta Bilfan fui per Testimonio mp.

HAZ., Acta Collegij Fluminensis irregistrata,

Fasc. 1, br. 8—10.

RIJEKA, Ulazni portal gradskog tornja

Specificazione della qualità de marmi dontasi nell'altare di S. Giuseppe

La scalinata con suoi regoloni deve essere di roso di Verona et la pradella deve esser fatta in forma à Lasiso.

La base et cimasa della mensa et quariseli; come pure li istesi quariselli pilastrini et parapeto deve esse di marmo fino di Carrara con suoi rimessi d'affricano. Li regolloni devono esser rimessi d' Affricano come anche li scalini de Candellieri: Le sotto base delle colone, et contra colone devono essere di marmo fino di Carrara.

Le contro colone saranno di Giallo di Torre con il fondi di rosso di Franza et il Scabelo di sotto sara rimesso d'Affricano. Li Capitelli et contra capitelli saranno di marmo fino di Carrara. L' architrave cornice et remenati saranno di marmo fino di Carrara. Il fregio sara rimesso d' affricano.

Cartelle che formano la cima saranno di giallo con rimesse d' Affricano, et suoi festoni di marmo fino di Carrara in mezo sara la Sacra Famiglia scolpita in baso rilievo et questa di marmo fino di Carrara. Il tutto deve essere secondo appare in disegno

sottoscritto dall M: R: P: Rettore tanto in alteza come in Lar-
gezza e Levazione, et pianta senza veruna diminuzione in fede:

Odorico Bombardi Rettore m p.

Antonio Michelazzi afermo quanto di sopra

Mattio Cortino fui per Pes^{mio}

Gio. Batta. Bilfan fui per Testimonio m p.

HAZ, Acta Collegii Fluminensis irregistrata

Fasc. 1., br. 9e (11).

In Nomine Domini Amen

Anno 1741 die 14 Men (sis) 8 bris inter R(everedissi) mos
D(omi) nnos Georgium utpote Reess Cathed(rali)s Eccl(esi)
ae Zagrabiensis) Canonicum, Abbatem S. Helenae de Podborie,
Cantoremque ejusd(em) Cath(e)d(rali)s Ecclesiae etc. Alter-
rum item R(everendissi)mum Georgium Dumbovics Dictae
Cath(e)d(rali)s Eccl(esi)ae Zagrabiensis) Custodem, et
Canonicum, pre(ae) positum infulatum S. Benedicti de Kaposfö
ab una: Expertum item Prudentem et circumspectum Antonium
Michelazzi Gradiscanum Forojulien(sem) Ditionis Imperialis
Caes(are) o Austriacae ab altera, Partibus.

In merito unius altaris marmorei in capella noviter Deo p(ro)
pitio ad latus Boreale Corporis Eccl(esi)ae Cath(e)d(ralis) per
laudatos Dominos suprascriptos erigendi. Strati marmorei et
supra cryptam lapidis Sepulchralis: tandem Introitus, seu ostij
pariter de marmore uti infra uberius specificabit(ur), per eun-
dem Antonium Michelazzi statuarium perficiend(i) Factus est
sequens Contractus, et mutua obligatio: uti seq(uitur):

Primio suprascriptus Antonius obligat se se per omnia per-
fecturum Dictum Altare ad Honorem et sub Titulo S. Georgy
M(artyris) usque ad Mensem Aprilem Anni 1743 ty, et quidem
suis in impensis usque ad Kraljev Brod deducturum. Omnino
idem Designationem ysdem R(everendi) ssimis D(omi)nis exhi-
bitam, et per eosdem subscriptam, Sigillisque insignitam adeo-
que approbatam Servata Sacrosancte mensura altitudinis, lati-
tudinis, totiusque Dimensionis, et Proportionis: Hoc ordine: ut
duo ab infra scalini seu gradus in una Parte mensae Altaris, cum
toto inferiori ejusdem altitudinis ambiente fiant de Marmore ru-
beo Carniolico. Basis mensae, et Altariae è la Cima se Della men-
sa de Marmo Nigro. Gli quaricelli con fondi di marmo nero, i
riquadri poi di marmo bianco di Carara i Suoi rimessi di marmo
Africano e rosso di Franza.

Reliquum Supra totam basim quod est Colomnarum, et inci-
piendo a mensa Altaris sursum usque od cornicem Superiorem
comprehendendo etiam ipsam cornicem distribuet omnino tota-
liter et similiter marmorum speciem, prouti visitur in Altari
S(anct)ae Catharinae in Ecclesia Cath(e)d(ra)li. Ultra duas
Colomnas, quae in novo Altari appositae in Designatione visun-
tur, quae debebunt fieri ex marmore viridi denuensi.

Reliqua Altaris praefati Superficies prouti in Designatione stat,
fieri debebit ex Mistura eorundum lapidum Secundum qualitatem
sicut Corpus Altaris medium In hujus Cyrrhodae medio obligat se
facturum Symbolum seu effigiem Fidei de marmore albo Genu-
ensi. Infra Mensam Antipedy loco intra tamen Suum telare faci-
et Imaginem Sculptum S. Francisci Xavery moribundi seu in actu
extremae Agoniae di Basso riglievo, de Marmore Uario, ad his-
toriam. Item ad latus utrumque Altaris Post Columnae singulas
Statuas, et Primas quidem a Dextris S. Augustini Hypponensis
Doctoris Ecclesiae A Sinistris S. Caroli Borromaei ex marmore
uti in S(anct)ae Catharinae Altari visitur: ita ut etiam ille lapis
sic simulis materiae cui insisterit Statuae, sicuti Statuae ipse.

Arcus osty, qua intrabit(ur) in Capellam de marmore ordi-
nario rubeo, nigro et albo, cum debita dispositione, latitudinis
pedum 5 q., Altitudinis pedum novem Viennensis mensurae.

Stratum Capellae inferius obligat se facturum de Tesellis mar-
moreis nempe de marmore Carniolico Albo et rubeo.

Item lapidem sepulchralem in medio Capella loco scilicet opo-
rtuno de marmore rubeo Carniolico. Telare autem de marmore
nigro Carniolico.

Ad Bases demum Columnarum duarum ab utraque Parte, à
Dextra Arma Gentilitia R(everendissi)mi D(omini) Cantoris Rees,
à laeva R(everendissim)mi Custodis Dombovics.

Atque haec omnia et singula Secundum praesentem Express-
ionem et Designationem fideliter, Sincere et absque ullo excogi-
tabili dolo suprafatus Antonius Michelazzi se Perfecturum adpo-
rtaturum ad locum supra expressum, et quidem suis propriis in
impensis.

Altari item totum est totaliter prouti osty Arcum et saliga-
tam apponere sit obstrictus, et obligatus. In casum contrarium
quocunq(ue) tand(em) p(rae)textu etiam casum ne fors mortis
idem Antonius Michelazzi, obligat se, et obstringit sub omni
forma a jure et consuetudine praescriptis et servari solitis R(eve-
rendissi)mis D(ominis) Suprafatis resarciendi quodcunque da-
mnum, vel fors moram restituendi etiam pecuniam sibi in sor-
tem laboris dandam si talem ad plenum finem, et qualitatem non
deduceret. Et in defectu pecuniae, omnia sua immobilia et mo-
bilia habita pariter et habenda, secundum Stylum Inclyti Regni
Croatiae et Sclavoniae nunc pro tunc sponte, et libere obligat
et obstringit.

Ex alia parte p(rae)fat(i) D(omini) R(everendisi)mi, ex aequo
uterq(ue) pro toto suprascripto, et totali labore ejusdumque
oppositione dicto Michelazzi appromiserunt et datus se se
obligarunt Duo Millia florenorum Rhenen(sium) its ut statim
nunc in subsidium talis assumpti, et obligati laboris eidem ce-
kinos venetos numero 150.

Ad Annum sequentem totidem in specie, reliquum autem in
moneta Currenti Regia vel Aurea.

Obligant item se se et obstringant provisuros de calce, latere,
Arena, Ferro, Asseribus pro Armaturis etc laboratores item
omnes manuales etc(aetera) suis propriis in Impensis. Qui mino
eidem Antonio tempore totius Apponedorum Appositionis, con-
gruum victum et hospitium appromittunt. Ad ultimum tam altare
quam reliqua marmora a Szavo usque in Cath(e)d(ra)lem
eccl(esi)a(m) yd(em) R(everendissi)mi D(omini) Suis Curis
et impensis obligant se se Deportari curaturos. Et haec rei Fidem
Reverendissimi Domini se se manu propria subscribere et sub-
scripta ipropriis sigillis Sigillavere roboravere, quod ipsum
Dictus quoque Antonius Michelazzi praestitii, subscripsit et
obsignavit.

Io Antonio Michelazzi affermo, et m obligo à quanto sopra.
MM(anu) p(ropria) Zagrabia adi 14. 8bre 1741

Confesso io sottoscritto dauere riceuto dalli Reverendissimi
Signori Georgio Ress e Georgio Dumbovich Cantore e Custode
di questa Santissima Cattedrale di Zagrabia cechini cento e
cinquanta e questi e guara a guara accordata come qui stà
specificatto.

In Fede: Antonio Michelazzi

Adi 11. Xbre 1742.

Confesso io sottoscritto d'auere riceutto dalli Reverendissimi
Signori Georgio Ress, e Georgio Dumbovich Cantore e Custode
di quest'Alma Catedralle di Zagrabia cechini cento e cinquanta e
questo per conto dell'opera accordata com qui sta specificatto.
In Fede Antonio Michelazzi m(anu) — p(ropria)

Adi 30 Marzo 1746

Confesso io sottoscritto auere seceutto dal Illustrissimo e Reve-
rendissimo Signor Custode Fiorini cento dico 100. Antonio Mi-
chelazzi.

Zagabria li 16 Agosto 1746

Confesso io sottoscritto auere riceuto il totale pagamento di fiorini due milla, dico f. 2000, giusto a questo contratto per l'altare di San Giorgio entro specificatto, e presentemente per abelibemento del medesimo m'obbligo aggiungere nella sommità d'ell'istesso giusto al disegno presentato e sottoscritto dall' Il(ustriss)imo Sig(no)r Custode Stephano Pucz et Re(verendiss)imo Sig(no)r Georgio Reess Canonico di questa Alma Catedralle per fare la Statua di Marmo di Carara del Beatto Agostino Domenicano Vescovo di Zagabria, equesto sopra una gloria di nuvole, con alle parti due putini dell'istesso marmo; uno che tengi la mitra e d'altro il Pastoralle con inapresso, il pedestallo e due cartelon: di marmo nero e rosso innesti d'africano e nel' pedestallo la sua iscrizione dattami e delle 1 maro d'acordo le pretese del salizo porta E: (e per la somma di F (fiorini) 250 a capra di quel lauro in quest'oggi riceue fiorini centa.

Il lavoro deue esser terminato per le feste uenture della Resurecione, o subito dopo si darà il restante in (cetera) Antonio Michelazzi.

affermo quanto sopra
Zagabria adi 4 febbraio
1749

Confesso io Antonio
Mizhelazzi auer riceuto
dall'ilustrissimo e
Reverendissimo . . . . .
Ostalo nežitljivo.
Acta Cap. Ant.
fasc. 101., nr 53

Contractus
cum Antonio Michelazy pro nova
capela erigenda S. Georgy in
Ecclesia Cathedrali Zagrabien-
Benefactoribus Georgio Rees can-
tore et Georgio Dumbovich Cust-
tode Ecclesiae Cathedralis Zag-
rabienensis.
N°18 104

Zusammenfassung

ANTONIO MICHELAZZI »SCULPTOR FLUMINENSIS«

An Hand archivalischer Quellen veröffentlicht die Autorin bis jetzt unbekannte Angaben über den Barockbildhauer Antonio Michelazzi 1771 in Rijeka lebte.

Drei Verträge über die Verfertigung von kirchlichen Einrichtungsgegenständen sind erhalten: für die Kanzel und den Josefsaltar der Kirche des hl. Veit in Rijeka, und für den Georgsaltar der Zagreber Kathedrale, jetzt in der Pfarrkirche in Lupoglav bei Zagreb. Ausser diesen gesicherten Werken schreibt die Autorin Michelazzi noch den Altar des hl. Franz Xaver im Dom zu Graz zu, ferner den Altar des hl. Franz Xaver in der Kirche des hl. Veit in Rijeka und die Altäre in den Kirchen Mariä Himmelfahrt und St. Hieronymus in Rijeka.

Michelazzi gehörte einer Gruppe Friulanischer Meister an, welche ihre Tätigkeit zwischen Gorizia, Graz, Zagreb und Rijeka entfalteten. In seiner ersten Phase stand er unter dem Einfluss einer klassizistischen Strömung, welche in der Venezianischen Bildhauerei gleichzeitig mit der dekorativen Kunst des »echten Barock« wirksam war. Später passte er sich den Wünschen der

Auftraggeber an, seine Plastik wurde aktiver, die Statuen in der Achse gewunden und stärker kontrapostiert, die Gevandfalten wurden dichter, die Draperien bewegter. Niemals jedoch kommt es in seinen Werken zu grossen Eruptionen von Licht und Schatten. Die Figuren sind energiegeladen, gedrunen, technisch perfekt ausgeführt. Besonders wertvoll und bemerkenswert sind die Reliefs mit der Darstellung des sterbenden Franz Xaver am Georgsaltar in Lupoglav und des hl. Franz Xaver in Graz (Österreich).

Das Werk Michelazzi's bereichert die barocke Kunst Kroatiens mit neuen Werken, welche zu dem Besten zählen, das im 18. Jahrhundert auf dem Gebiet der kirchlichen Kunst bei uns geschaffen wurde. Sein Wirken in Rijeka ist ein Zeugnis der künstlerischen Reife dieser Stadt und ihrer Fähigkeit, einen fremden Künstler zu assimilieren und ihn mit ständigen Aufträgen an die Stadt zu fesseln. Die Arbeiten, welche Michelazzi nach Rijeka führten, waren die Erneuerung der Kirche Mariä Himmelfahrt, die Fertigstellung der St. Veit's Kirche, sowie Ar-